

אחים לי בהספדאי דהתם קאימנא, ולמה רצה שיחמיר כ"כ בהספידו, אלא שאמרו חז"ל כל המתעצל בהספידו של חכם ראוי לקברו בחייו, וחשש רב שלא יענשו על ידו כמו שאמרו חז"ל כל שחבירו נענש על ידו אין מכניסים אותו למחיצתו של הקב"ה, וע"כ ביקש שיספידוהו כראוי, ולכא' ק' שאם היה לו חשש כנ"ל הרי יכול למחול על הספידו וממילא לא יענשו, ומזה מוכח דמה שאמרו שאם אמר שלא יספודוהו שומעין לו היינו באיניש דעלמא אבל בת"ח מופלג בדורו אין שומעין לו, וכ' שם בתשובה מאהבה שכמו כן יש להזכיר עוד ממועד קטן דף כ"ה שאמר רב אשי האי יומא מאי אמרת ביה, והיינו שרב אשי שאל את הספדן מה יאמר עליו, וכן בכתובות דף ק"ג ב' שאמר רבי אל תספדוני בעיירות סבור מיני' משום טירחא הוא דקאמר כיון דחזו דקספדי בכרכי וקאתו כולי עלמא אמרו שמע מינה משום יקרא הוא דקאמר, וכ' מהרש"א דאף שאין עניו כרבי, וכמו שאמרו משמת רבי בטלה ענוה, מ"מ אי אפשר לו למחול על כבוד התורה והיינו מה שאמרו משמת רבי בטלה ענוה היינו ענוה שלו עצמו, וע"ש בתשובה מאהבה שהק' מתו' סנהדרין י"ט שחכם שמחל על כבודו כבודו מחול משום שתורה היא שלו, וע"ש מה שפלפל בזה, ושוב הביא ששמע ממהר"ל פישלס שראה בכתבי אביו מהר"מ פישלס שהגאון בעל נודע ביהודה שהספיד את רשכבה"ג בעל פני יהושע אף שצוה שלא להספידו ואמר שאין שומעין בזה למי שהוא רשכבה"ג, והביא מסנהדרין דף ס"ח א' שאחר פטירת ר' אליעזר היה ר' עקיבא מכה בבשרו עד שהיה דמו שותת לארץ, ופתח עליו בשורה אבי אבי רכב ישראל ופרשיו, הרבה מעות יש לי ואין שולחני לרצותן, ופרש"י הרבה שאלות יש לי ואין למי לשאול, והק' התו' איך היה מכה בבשרו והא כתיב ושרט לנפש לא תתנו, ות' דמשום תורה עבד, הרי דמשום לאו דשרט לנפש לא תתנו מותר במקום דליכא שולחני לרצותן, כ"ש דליכא בזה מצוה לקיים דברי המת, וע' בתשו' ר"ז שהק' על ראי' זו שאיסור שרט לנפש אינו אלא על מת משא"כ שם ששרט על מה שיש לו שאלות ואין לו למי לשאול, אבל אין ראי' שכבוד חכם גדול דוחה איסור זה, וא"כ אין ראי' שמותר לעבור על דברי המת.

א. בסוף פ' ויחי יש אירכות גדולה בפסוק על האבל שהיה אחר פטירת יעקב אבינו ואיך שהלכו כולם ללוותו כו', מה שלא מצינו כן בשאר מקומות ששם נכתב בקיצור. ובפ' חיי שרה נכתב על פטירת שרה אבל עיקר מה שנכתב שם הוא על קניית מערת המכפלה ובסוף פ' חיי שרה בפטירת אברהם אבינו ובפ' וישלח על פטירת יצחק ולא הוזכר אריכות כ"כ.

והנה בפסוק וירא יושב הארץ את האבל בגורן האטד כו' ויאמרו אבל כבד למצרים ובוזה"ק למה אמרו למצרים ולא לישראל, משום שמצרים נתאבלו שכשבא יעקב פסק הרעב ועתה עם פטירת יעקב חזר, ומצינו עוד גם בלבן שנתברך בגלל יעקב, ובסו"פ ויצא ויגד ללבן כי ברח יעקב ופי' בתרגום יונתן שלא מצא מים, וברש"י ויצא ונאספו שמה כל כל העדרים וגללו את האבן ואח"כ כתיב שיעקב בא וגלל את האבן ולא נזכר שהחזיר את האבן, וביאור הדבר משום שהיו צריכים אבן גדולה שרק כולם יכולים לגללה, כיון שהיה חסר מים ולכן רצו שיתחלקו בשוה, אבל כשבא יעקב נתרבו המים ושוב לא היה צריך שלכסות את הבאר עם האבן, כ"ה בזה"ק שמות והובא בפ' הרד"ל לפרקא דר"א פרק ל"ו.

ומכל זה נמצא שביאת יעקב עשה ריוח לכולם וזהו שהרגישו בחסרונם וזה שהאריך הכתוב.

ב. הנה רבינו הגראי"ל זצוקלה"ה צוה שלא להספידו, והגר"ח קניבסקי שליט"א אמר שיספידוהו, והגר"ח הוסיף עוד שהגראי"ל יהיה מרוצה במה שיספידוהו. ויש להרחיב קצת בביאור הצדדים.

הנה בפתחי תשובה יו"ד סי' שד"מ בשם תשובה מאהבה וכ' שם שהגאון בעל פני יהושע צוה שלא יספידוהו והגאון בעל נודע ביהודה הספידו שהיה רשכבה"ג.

ובסנהדרין מ"ו ב' נסתפקו בגמ' אם הספד הוא יקרא דחי או יקרא דשכבי, ונפ"מ אם אמר שלא יספדוהו, וקימ"ל יקרא דשכבי וע"כ אם אמר שלא יספדוהו שומעין לו.

אלא שהפוסקים דנו בחכם שאמר שלא יספדוהו, וע' בתשובה מאהבה סי' קע"ד שהביא משו"ת קול יעקב שעל גדול הדור מספידים, והביא ראי' משבת קנ"ג שאמר רב לר' שמואל בר שילת

ואפשר שכוונת הנוב"י דכמו כן ההספד אינו על המת, אלא על זה גופא שיש לו הרבה מעות ואין שולחני לרצותו.

וע"ש עוד בתשובה מאהבה שהאריך בכל זה, וכ"פ בפתחי תשובה הביא את התשו' הנ"ל שהגאון בעל נוב"י הספיד את הפנ"י אף שצוה שלא להספידו.

ג. והנה בעיקר הענין מה שכ' הגראי"ל אמר שלא יספודוהו ביאור הדברים, הנה הגראי"ל היה חושש מאוד מכבוד וחשש שינכו לו מזכויותיו, וע' במה שהובא בשם הגר"ח מולאז'ין בס' כתר ראש סי' קל"ז הכבוד זו המדומה זו מדה רעה ואינו דומה הנכיון בעולם הבא עבור הנאה גולמית של מעדנים מהנכיון עבור הכבוד שהוא רוחנית כו', והרי ידוע כמה הגראי"ל היה מתרחק מכל עינוגי עוה"ז ממאכל ומשתה וכל דבר, ולא מצינו בדורנו ואולי אף בדורות קודמים פרישות כזו מכל עינוגי עוה"ז, וק"ו מכבוד שהיה מזהיר להתרחק מזה מאוד שלא ינוכה לו מעוה"ב.

גם כבוד שעושים לאדם אחר מיתה מנכה משכרו, וד"ז מצינו בד' חז"ל בירושלמי חגיגה פ"ב והבוא ברש"י סנהדרין מ"ד ב', מעשה במוכס אחד ישראל רשע שמת ובו ביום מת אדם גדול בעיר ובאו כל בני העיר ונתעסקו במיטתו, וקרובי אותו מוכס הביאו את מיטת המוכס אחריו, וקפצו עליהם אויבים והניחו המטות וברחו, והיה שם תלמיד אחד שישב לו עם מטת רבו, לאחר זמן חזרו גדולי העיר לקבור את החכם, ונתחלפה להם מטתו בשל מוכס, והיה אותו תלמיד צועק ולא הועיל, וקרובי המוכס קברו את החכם, ונצטער אותו תלמיד כו' ע"ש שבא אליו החכם בחלום ואמר לושעבור חטא א' ששמע בגנות תלמיד חכם ולא מיחה, ואותו מוכס הכין סעודה לשר העיר ולא בא וחילקה לעניים, וזה היה שכרו שנתעסקו בכבודו ע"ש, ומבואר דמה שכיבדוהו לאחר מיתה בזה נשתלם שכרו, (ובאמת שצ"ע שהרי באמת לא באו לכבדו אלא חשבו שמכבדים בזה את החכם).

ד. והנה בבראשית פט"ו א' אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד, ופרש"י אחר הדברים האלה אחר שנעשה לו נס זה שהרג את המלכים, והיה דואג ואומר שמא קבלתי שכר על כל צדקותי, לכך אמר לו המקום אל תירא אברם אנכי מגן לך מן העונש שלא תענש על כל אותן

נפשות שהרגת, ומה שאתה דואג על קבול שכרך שכרך הרבה מאד ע"כ, והנה צ"ב שאם חשש שינכו שכרו מה התשובה שכרך הרבה מאוד, ולמה באמת לא חשיב שקיבל שכרו, ויתכן שהכוונה שאמנם קיבל שכר אבל שכרך הרבה מאוד היינו שיש לך כל כך שכר על צדקותיך שאף אחר הניכוי שכרך הרבה מאוד.

ועוד זאת ק' ברמ"א סי' תרפ"ב שמי ששכח לומר על הניסים אומר בסוף ברכת המזון הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו בכימים ההם בזהמן הזה.

ובס' תבואות שור בבכור שור תמה שהרי אין מתפללין על נס, ע' ברכות דף נ"ד שאם היתה אשתו מעוברת שלא יתפלל שיהיה זכר, ופ"י בגמ' דף ס' שאין מתפללין על נס.

ובס' ישועות יעקב סי' תרפ"ד ס"ק ב' כ' שבאמת כשעושים לאדם נס מנכין לו מזכויותיו ואמנם כשהנס מפורסם עד שהכל מכירין שמאת ד' היה פלא זה, הרי זכה שע"כ נתפרסם שמו של הקב"ה וא"כ לעומת מה שמנכין לו מזכויותיו משום הנס הרי נעשה לו זכות חדש שעל ידו נתפרסם שמו של הקב"ה, ובעת שעשה אברהם מלחמה עם המלכים ונצח אותם ודאי ניכו לו מזכויותיו אבל לעומת זה זכות גדול היה לו מאחר שנתפרסם על ידו שם ד' אלקי אברהם שבמעט אנשים שהיו עמו ניצח המלאכים האדירים האלו, והנה אברהם היה מתירא מחמת הנסים שנעשו לו, וע"ז אמר לו הקב"ה אל תירא כי אנכי מגן לך היינו שהנסים היו בעזר ד' ע"כ שכרו הרבה מאוד יען כי על ידו נתפרסם שם ד' וזהו שהוסיף המדרש לשון הכל יודעים היינו שהדבר נעשה בפרסום ומה"ט דבאמת שאין להתפלל שהקב"ה יעשה לו נס נסתר דהיינו נס שאינו מכיר בו אלא הוא וכמו בהך דהיתה אשתו מעוברת ומתפלל שיהיה זכר דאם תלד זכר אין ידוע שנעשה נס דאולי היה מתחילה זכר, וא"כ אין כאן פרסום הנס וע"ז מנכין לו מזכויותיו ולעומת זאת אין לו שכר כי אין ידוע שהוא נס כו', וע"כ בעת מלחמת רבים ביד מעטים שנתפרסם שמו של הקב"ה ע"כ אף שיש נכיון זכות מחמת הנס אבל שכרם ע"י פרסום הנס גדול יותר, וזהו שאומרים הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו שהיה בפרסום ועל נס כזה אפשר להתפלל משום שע"כ נתפרסם שמו של הקב"ה, עכ"ד.

וזה ביאור ד' הגר"ח שליט"א שהגראי"ל יהיה מרוצה מההספדים עליו, והיינו שכיון שע"י ההספדים יתעוררו הציבור ויתבוננו במעשיו בהתמדתו בצדקותו בפרישותו וביראת חטא, ובגאונותו העצומה בתורה, ובכל מעשיו למען העמדת התורה, והרי ידוע כמה שדאג לאברכי כוללים וביזמתו ובהכוונתו נפתחו רשתות כוללים גדולות מאוד מה שלא היה עד ימיו והרים עי"כ קרן התורה ועוד רבות דאג לבני הישיבות וילדי התתי"ם, וכמה שדאג ליחידים ליתן להם עצה ותושיה.

עוד זאת שאף שהיה פרוש ומסוגף מכל עינוגי עולם הזה כאחד הקדמונים, עם כל זה היה אדם שמח ומשמח את הבריות.

[וגם יש להוסיף פרט שאין ידוע לצעירים היום שהגראי"ל היה מורה לרבים באיסור והיתר].

הרי עי"כ אף אם ינכו לו מזכויותיו עבור הכבוד שעושים לו, אבל השכר שיהיה לו ע"י שיתקדש ש"ש במה שיתעוררו ללמוד ממעשיו גדול יותר וע"כ יהיה מרוצה מכל זה.

ונתפרסמו כ"כ הרבה דברים מהנהגותיו ומעשיו הנפלאים, ורבים נתעוררו מהם, ואילו לא היו מתפרסמים דברים אלו היה זה הפסד גדול.

הנה הגראי"ל נודע בענוותו המופלגה, ובצוואתו כתב שאנשים טועים בו וע"כ מיעץ שלא לקרות על שמו ועוד דברי ענוה מופלגים. אך האם אפשר שלא ידע ממעלתו וחשב שהוא איש פשוט.

ושמעתי מפי קדשו מעשה נפלא שהגרע"א והגאון בעל נתיבות המשפט בצעירותם היו אצל הגאון בעל שאגת אריה, ודיברו עמו בד"ת, ואמר הגאון בעל שאג"א שאברכים אלו יהיו ת"ח גדולים, ואחר הרבה שנים נאנח הגרע"א ואמר שכבר הזקין ומתי תתקיים ברכת השאגת אריה. והנה ודאי שידע ממעלתו, כיון שאיש פשוט אינו יכול ליקח על עצמו הכרעות כמו שהגראי"ל הכריע בכל עניני החיים ובכל עניני הציבור והרי היה מכריע דברים חותכים בלא שום ספק. גם היה ידוע בפרישותו המופלגת מכל עניני עולם הזה באופן שאין דומה לו, וכי לא ידע כל זה.

אלא ודאי היה ידוע ממעלתו, אלא חשב שכנגד מה שנדרש מהאדם אין זה די.

ומצינו בסנהדרין ס"ח א' שאמר ר' אליעזר הרבה תורה למדתי הרבה תורה לימדתי הרבה תורה

למדתי ולא חסרתי מרבתי אפילו ככלב המלקק מן הים, הרבה תורה לימדתי ולא חסרוני חברי אלא כמכחול בשפופרת.

וכך חשב הגראי"ל את עצמו שעם כל מדריגתו הגדולה בתורה ביראה ובהרבצת תורה הרי לעומת מה שנדרש מאדם אין בזה די.

ו. בס' תשובה מאהבה סי' ר"ז כ' אודות פטירת אדם גדול הגאון ר' לייב פישלס ז"ל שציוה שלא להספידו וגם היה זה בחול המועד פסח, וכ' שם שאף שאמרו אין מועד בפני תלמיד חכם, אבל במגן אברהם סי' תקמ"ז ס"ק ח' כ' שאין בזמנינו דין תלמיד חכם שיודע בכל מקום, וע"ש שהביא שהלבוש לא חילק וסובר שגם בזמנינו יש דין ת"ח, ועוד כ' "ותלמיד חכם שהרביץ תורה והעמיד כמה אלפים תלמידים ומהם רבים יושבים בכסאות למשפט כמו שהרב הגאון מוהר"ל הל"ז ודאי בכלל תלמיד חכם שיודע הלכה בכל מקום הרב ותלמידו מונין לו א' ועל בחושן משפט סי' ח"י סעיף ה'".

והוא חידוש נפלא דמי שהעמיד תלמידים הרבה הכל מצטרף לדבר אחד ורב ותלמידיו והרי כולם יחד ודאי שיודעים הלכה בכל מקום.

והנה הגראי"ל העמיד אלפי תלמידים בישיבה קטנה פוניבז' ובכולל פוניבז', ובישיבת גאון יעקב ובישיבת ארחות תורה, ובשאר ישיבותיו, ובשיעורים הרבים שהיו בביתו מקודם תפילת ותיקין ועד לילה.

ובדרשותיו שהיה דורש בכל אתר ואתר, ונסע כמה וכמה פעמים לחזק את אחינו שבגולה ובכל מקום שהיה היו מתקבצים אלפים לשמוע דבר קדשו, וכן בארץ ישראל שהיה מגיע לערים שונות לחיזוק והיו באים המונים לשמוע את דבריו, ובספרי אילת השחר על הש"ס ועל התורה ושאר החיבורים שיצאו ממנו.

וכן יש לצרף את אלפי האברכים שבכוללים שהוקמו על ידו, והכל מצטרף לאחד.